

LIUTERIO „MAŽOJO KATEKIZMO“ VERTIMŲ Į BALTŲ KALBAS LYGINAMOSIOS-KONTRASTYVINĖS ANALIZĖS BENDROSIOS PRIELAIIDOS

Santrauka

Liuterio „Mažojo katekizmo“ vertimai (1561 m. A. Vilio į prūsų kalbą, 1579 B. Viento į lietuvių kalbą, 1586 m. vadinamojo J. Ryvijaus į latvių kalbą) yra vienintelis visų trijų baltų kalbų literatūrų „paralelinis tekstas“. Bezenbergeris pabrėžė šių tekstų lyginamojo-kontrastyvinio nagrinėjimo svarbą jau XIX a. pabaigoje, bet iki šiol jie yra buvę nagrinėjami tik po du (dažniau lietuvių ir prūsų, rečiau prūsų ir latvių).

Tekstai ir jų formavimasis lyginami pagal tam tikrus išorinio (modelių, spausdinimo tempų, kalbos peržiūros) ir vidinio (tekstologijos, turinio, vertimo proceso) pobūdžio aspektus. Taip pat svarstomi kiti su vertėjais susiję klausimai. Autoriaus nuomone, Liuterio „Mažojo katekizmo“ vertimų į baltų kalbas lyginamasis-kontrastyvinis nagrinėjimas įgalina geriau spręsti trijų tekstų filologines problemas ir aiškinti trijų kalbų lingvistinius klausimus.

QUELLEN

III = ENCHIRIDION | Der Kleine | Catechismus | Doctor Martin Luethers / | Teutſch vnd Preuffiſch. | Gedruckt zu Konigſperg in Preuffen | durch Johann Daubman. | M. D. LXI.

Ausgaben von III:

Berneker, Erich 1893, *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*, Strassburg: Trübner.

Mažiulis, Vytautas 1966, *Prūsų kalbos paminklai 1*, Vilnius: Mintis.

Mažiulis, Vytautas 1981, *Prūsų kalbos paminklai 2*, Vilnius: Mokslas.

Nesselmann, Georg Heinrich Ferdinand 1845, *Die Sprache der alten Preussen an ihren Überresten erläutert*, Berlin: Dümmler.

Trautmann, Reinhold 1910, *Die altpreußischen Sprachdenkmälern*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

EI = ENCHIRIDION | Der kleine Ca= | techismus: Oder Chriſt= | liche zucht für die gemeinen Pfar= | herr vnd Prediger auch Hausueter etc. | Durch D. Martin. Luther. | Nun aber aus dem Deud= | schen ins vndeutsche gebracht / vnd von|wort zu wort / wie es von D. | M. Luthero gefetzt / gefasf= | fet worden. | Gedruckt zu Königſperg bey George Oſterbergern | Anno M.D. LXXXVI. ||

Ausgaben von EI:

Enchiridions. Mārtina Lutera Mazais Katķisms no vācu valodas tulkots. Ŷensberga 1586, Rīgā, 1924. Faksimile /Ausgabe.

Inoue, Toshikazu 2002, *Латышский перевод лютеранского Малого Катехизиса 1586 года. Критическое издание текста и Глоссарий*, Kobe Universität.

WE = ENCHIRIDION | Catechifmas | маѳас / dæl paʃpalitu | Plebonu ir Kozna-diju / | Wokifchku lieβuwiu para= | ſchits per Daktara Mar= | tina Luthera. | O ifch Wokifchka lieβuwia ant | Lietuwifchka pilnai ir wiernai pergul= | ditas / per Baltramieju Willentha | Plebona Karalaucazuie ant | Schteindama. | Ifchſpauftas Karalau= | czui per Iurgi Ofterber= | gera / Metu Diewa *M. D. LXXXIX*

Ausgaben von WE:

Ford, Gordon 1969, *The Old Lithuanian Catechism of Baltramiejus Vilentas (1579). A phonological, morphological and syntactical investigation*, The Hague, Paris: Mouton.

BIBLIOGRAPHISCHE HINWEISE

Bammesberger, Alfred (Hrsg.) 1998, *Baltistik: Aufgaben und Methoden*, Heidelberg: Winter.

Bechtel, Friedrich 1881: Zum Altpreußischen Enchiridion, *Altpreußische Monatschrift* 18, 310-319.

Bechtel, Friedrich 1882, *B. Willent's litauische Übersetzung des Luther'schen Enchiridions und der Episteln und Evangelien, nebst den Varianten der von L. Sengstock besorgten Ausgabe dieser Schriften*, Göttingen: Peppmüller.

Benjamin, Walter 1955, Die Aufgabe des Übersetzer, *Schriften*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 9-21.

Berneker, Erich 1893, *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*, Strassburg: Trübner.

Bezenberger, Adalbert 1875, *Litauische und Lettische Drucke des 16. Jahrhunderts 2*, Göttingen.

Bezenberger, Adalbert 1897 (Rez.), Erich Berneker, *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*, Strassburg: Trübner, 1893, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* 23, 283-321.

Dini, Pietro U. 2008, Zur vergleichend-kontrastiven Analyse der baltischen Fassungen von Luthers „Kleinem Katechismus“: Dt. ‘leyder’ und seine Entsprechungen, *Gedenkschrift V. N. Toporov, Moskva* (im Druck).

Eckert, Rainer 1987, Martin Luther und das frühe baltische Schrifttum, *Polata Knigopisnaja* 16, 6-25.

Falkenhahn, Viktor 1942, *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer*, Königsberg (Pr.), Berlin: Ost-Europa.

Haugen, Einar 1972, *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*, Stanford (California): Stanford University Press.

Inoue, Toshikazu 1998, К вопросу о языке перевода прусского Энхиридиона, In Smoczyński 1998, 81-89.

Inoue, Toshikazu 1998-1999, Prolegomena to the study of Lutheran Small Catechism in Baltic translations: Text in Old Latvian (1586) 1-3, *The Kobe City University Journal* 49(2), 45-73; 49(3), 55-87; 50(3), 17-41.

Inoue, Toshikazu 1999-2001, Biblical quotations in Lutheran Small Catechism: Materials 1-2, *The Kobe City University Journal* 50(5), 65-85; 51(3), 49-76; 51(4) 43-82; 52(5), 55-69; 52(7), 69-88.

Inoue, Toshikazu 2001, Некоторые заметки к изданному Беценбергером тексту латышского Катехизиса 1586 года, In Józef Marcinkiewicz, Norbert Ostrowski (red.), *Mvnera linguistica et philologica Michaeli Hasivk dedicata*, Poznań: Katedra Skandynawistyki i Baltologii, 113-119.

Kabelka, Jonas, Jurgis Lebedys 1966, Nauji duomenys apie B. Vilento literatūrinę veiklą, *Baltistica* 2(2), 209-215 (=Jurgis Lebedys, *Lituanistikos baruose 1: Studijos ir straipsniai*, Vilnius: Vaga, 1972, 78-86).

Knoke, Karl 1903, Liturgisches aus der altpreußischen evangelischen Kirche, *Zeitschrift für Pastoral-Theologie* 26, 365-372.

Knoke, Karl 1904, *D. Martin Luthers Kleiner Katechismus nach den ältesten Ausgaben in hochdeutscher, niederdeutscher und lateinischer Sprache herausgegeben und mit kritischen und sprachlichen Anmerkungen versehen. Mit 26 Abbildungen nach Hans Behaim*, Halle a. S.: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.

LNb – *Seniespiedumi latviešu valodā 1525-1855. Kopkatalogs*. Izstrādājis autoru kolektīvs Silvijas Šiško vadībā. Zinātniskais redaktors Aleksejs Apinis, Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka.

Reu, Johann Michael 1929, *D. Martin Luthers Kleiner Katechismus. Die Geschichte seiner Entstehung seiner Verbreitung und seines Gebrauchs*, München: Chr. Kaiser Verlag.

Ritter, Ralf Peter 2005, Luthers Katechismus als Sprachdenkmal im Baltikum, In Jolanta Gelumbeckaitė, Jost Gippert (Hrsg.), *Das Baltikum im sprachgeschichtlichen Kontext der europäischen Reformation*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 34-39.

Smoczyński, Wojciech 1983, Staropruskie lekcje i etymologie I, *Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego* 40, 167-183.

Smoczyński, Wojciech 1990, Sullo strumentale plurale in prussiano, *Europa Orientalis* 9, 287-309.

Smoczyński, Wojciech 1992a, Problemi linguistico-filologici dell'antico prussiano, *Atti del Sodalizio Glottologico Milanese* 28, 31-41.

Smoczyński, Wojciech 1992b, Zur Problematik der altpreußischen Hapax legomena am Beispiel von *dēigiskan*, *Linguistica Baltica* 1, 143-171.

Smoczyński, Wojciech 1995, Das altpreußische Enchiridion: Zur Deutung einiger strittigen Kasusformen, *Linguistica Baltica* 4, 173-184.

Smoczyński, Wojciech (ed.) 1998, *Colloquium Pruthenicum secundum*, Kraków: Universitas.

Smoczyński, Wojciech 2000, *Untersuchungen zum Deutschen Lehngut im Altpreußischen*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Smoczyński, Wojciech 2004, Old Prussian *dīnkausegīsnan*, In Philip Baldi, Pietro U. Dini (eds.), *Studies in Baltic and Indo-European linguistics in honor of W. R. Schmalstieg*, Amsterdam: John Benjamins, 185-188.

Stang, Christian S. 1929, *Die Sprache des litauischen Catechismus von Mažvydas*, Oslo: Dybwad.

Straubergs, Jānis 1935, 1586. g. latviešu katķisma avoti un tulkošanas laiks, *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 9, 151-162.

Subačius, Giedrius 2001, Spaustuvininkų įtaka rašybai ir jos standartams, *Archivum Lithuanicum* 3, 129-152.

Trautmann, Reinhold 1909, Die Quellen der drei altpreussischen Katechismen und des Enchiridions von Bartholomaeus Willent, *Altpreußische Monatschrift* 46, 217-231, 465-479.

Vanags, Pēteris 1998a, Die altlettischen Texte und einige Probleme ihrer Erforschung, In Bammesberger 1998, 359-369.

Vanags, Pēteris 1998b, *Visvecākā perioda (XVI gs.-XVII gs. sākuma) latviešu raksti: avotu vēsture un dažas problemātiskas fonoloģijas, morfoloģijas, sintakses un leksikas īpatnības*. Habilitācijas darbs, Viļņa: Viļņas universitāte.

Vanags, Pēteris 1998c, Peculiarities of the Prussian and Latvian catechisms of the 16th century: Similarities and differences, In Smoczyński 1998, 187-199.

Vanags, Pēteris 2000, *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16. gs.-17. gs. sākuma) latviešu teksti*, Rīga: Mantojums, Stokholma: Memento.

Zinkevičius, Zigmas 1988, Baltramiejus Vilentas, In Idem, *Lietuvių kalbos istorija 3: Senųjų raštų kalba*, 58-62.

Pietro U. DINI
Dipartimento di Linguistica
Via S. Maria 36
I-56126 Pisa
Italia
[pud@ling.unipi.it]